

POLİTİK-EKONOMİK DALGALANMALAR KURAMI KAPSAMINDA TÜRKİYE'DEKİ POLİTİK YAPININ EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

İbrahim BAKIRTAŞ^(*)

ÖZET

Politik-ekonomik dalgalanmalar kuramı, politik kararlar ve ekonomi politikaları arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Politik-ekonomik dalgalanmalar kuramına göre, ekonomik dalgalanmalar seçim dönemlerini yansıtmaktadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde, politik-ekonomik dalgalanmalar hakkında genel bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde ise, Türkiye'nin politik-ekonomik yapısı için kuramın geçerliliği incelenmektedir.

1.GİRİŞ

Politik İktisat 20. yüzyılın son çeyreğinde, piyasa davranışları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bazı alanlarda, ekonomik motivasyon ve politik kararlar arasındaki etkileşimi kabul etmemek olanaksızdır. Politik ve ekonomik sistemler arasındaki etkileşimi analiz eden *politik ekonomik dalgalanmalar*, politikacıların politik kaygıları ile seçmenlerin ekonomik kaygıları arasındaki ilişkiyi çeşitli yönlerden incelemektedir (NORDHAUS, 1997a: 40).

Günümüzün politik tercihleri, gelecekteki refah düzeyini etkilemektedir. Bu tercihler gelecek kuşakların sermaye ve doğal kaynak stokları ile tüketim kararlarını etkileyecektir. Ekonomik hayatın tüm aşamaları, hükümet politikalarından etkilenmektedir. Bu politikalar, bugünkü refah ile gelecekteki refah arasındaki tercih üzerinde de etkilidir (NORDHAUS, 1997b: 232-233).

Bu çalışmada, politik-ekonomik dalgalanmalar kuramı çerçevesinde politika ve ekonomi arasındaki etkileşime ilişkin modeller incelenecektir. Çalışmanın birinci bölümünde politik ekonomik dalgalanmalara genel bir çerçeveden bakılarak, politik-ekonomik dalgalanmaların tanımı, tarihçesi ve konuya ilişkin çalışmaların ortak hareket noktası olan unsurlara yer verilecektir. İkinci bölümde, politik dalgalanmalara ilişkin yaklaşımlar incelenecektir. Çalışmanın son bölümünde ise, elde edilen bilgiler çerçevesinde, Türkiye'de politik yapı ile ekonomi arasındaki etkileşim analiz edilecektir.

^(*)Arş.Gör., Dumlupınar Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

2. POLİTİK-EKONOMİK DALGALANMALARA GENEL BAKIŞ

2.1. Politik Ekonomik Dalgalanmaların Tanımı ve Tarihçesi

Politikacıların aldıkları kararların sosyal refahı artırmaya ilişkin olduğunu savunanlar, bu iddialarını güven duygusu çerçevesinde ortaya koymuşlardır. Nitekim 1970’li yıllara kadar, makroekonomik dalgalanmalara iyi niyetli politikacıların kasıtsız olarak almış oldukları kararların yol açtığı düşünülmüştür. 1970’lerden sonra yapılan çalışmalarda ise, kısa dönemde politik üstünlük sağlamak amacı ile hükümetler tarafından ekonominin başarıyla ve kasıtlı olarak kullanıldığı ortaya konulmuştur. Politik ekonomik dalgalanmalara ilişkin çalışmalar da bu dönemde önem kazanmaya başlamıştır (MORGAN ve SHACKLETON, 1990: 105).

Downs tarafından ileri sürülen oy maksimizasyonu modeli kamusal tercihler literatüründe önemli yeri olan açıklamalardan biridir. Downs’un modeli, kamu harcama programlarının aşırı genişlemesine ilişkindir. Yakın geçmişte ileri sürülen ekonomik dalgalanmalar kuramı ise fiyat, çıktı ve istihdam düzeyindeki dalgalanmaları açıklamaktadır. Bu kurama ilişkin ilk düşüncelere Kalecki’de rastlanmasına karşın, Frey-Sceneider, Nordhaus ve Lindbeck çalışmalarıyla politik-ekonomik dalgalanmaları kuramsal temellere oturtmuşlardır.

Nordhaus, Buchanan ve Tullock çalışmalarında, makroekonomik politikaların uygun bileşimleri ile oylarını maksimize etmeye çalışan politikacıları, politik piyasadaki işletmeciler olarak görmektedirler. Yaptıkları çalışmanın varsayımları (MORGAN ve SHACKLETON, 1990: 106), i) hükümetler, oy oranlarını maksimize edecek politikalar izleyerek, seçimleri kazanmayı hedeflerler, ii) seçmenlerin, olası makroekonomik sonuçlar arasındaki tercihlerinin sürekli bir kümesi vardır. Bu tercihler, seçmenlerin oy verme davranışlarına da yansımaktadır, iii) hükümetler, işsizlik ve enflasyon kombinasyonlarını çıkarları için kullanacaktır.

Son varsayım, kısa dönem Phillips Eğrisinin varlığını ifade etmektedir. Hükümetler yeniden seçilmek için, düşük işsizliği yüksek enflasyona tercih edeceklerdir. Seçimlerden sonra ise, ekonomi daha yüksek bir işsizlik düzeyine geri dönecektir. Gelecek seçimlerden önce, bu modelin tekrarlanması dalgalanma ile tamamlanacaktır (ROGOFF ve SIBERT, 1997: 385). Hükümetler, talep yönlü politikaları kullanarak, örneğin, vergileri azaltarak ve/veya kamu harcamalarını artırarak ve faiz oranlarını azaltarak, belli bir dönem ekonominin genişlemesini sağlayabilir. Ancak, ekonomi politikası araçlarının ikisini düzeltmek diğer ikisini bozuyor ise, bunların herbirinin politik olarak nasıl kullanılacağı ekonomi için önemlidir (SLOMAN, 1991: 520).

Bu model her ne kadar ilginç olsa da, zaman testine oturmamaktadır. Bu durum için yapılan açıklamalar, halkın hükümet tarafından, genişletici ekonomik kararlarla sürekli olarak aldatabileceğini varsaymaktadır. 1970'lerde ortaya çıkan rasyonel beklentiler mantığını kabul eden iktisatçılar, enflasyon ve işsizlik arasındaki kullanılabilir değişim varsayımına pek sıcak bakmamaktadırlar.

Bu dönemde yer alan diğer bir iktisatçı Hibbs'dir. Hibbs, farklı politik partilerin farklı ekonomik tercihlere sahip olduklarını belirterek; muhafazakar partilerin enflasyona, sosyalist partilerin ise, işsizliğe önem verdiklerini açıklamıştır. Bu süreç içerisinde değişen partiler ve bunların ekonomik kararlarına bağlı olarak ekonomide bir dalgalanma meydana gelecektir.

Bir hükümet, halk desteğini sağlamak için, enflasyondan daha çok işsizlik oranını azaltmak yoluyla kişisel çıkar sağlayacağını bilmektedir. Bu nedenden dolayı, rasyonel bir oy maksimizasyoncusu olan hükümet, seçim döneminde, bir önceki döneme göre işsizliği düşürmeye çalışır. Ancak bu yapıldığı takdirde, enflasyon üzerindeki kontrol zayıflamakta ve enflasyon yükselmektedir. Politik-ekonomik dalgalanmalar kuramı, enflasyon ve işsizlik arasındaki etkileşimi ortaya koymakta ve bu dalgalanmaların periyotlarının seçim tarihleri çevresinde yoğunlaşacağını ifade etmektedir. Bu konuya ilişkin olarak Frey ve Schneider'in analizleri önemlidir (ATKINSON ve STIGLITZ, 1980: 329). Üç önemli makroekonomik gösterge hükümet popülaritesi ve oy sonucu üzerinde etkilidir. Bu makroekonomik göstergeler; reel harcanabilir gelirin büyüme oranı, enflasyon oranı ve işsizlik oranıdır. Frey ve Schneider yaptıkları ekonometrik çalışmalar sonucunda; işsizlik oranındaki %1 puanlık bir artışın halkın hükümete vermiş olduğu destekte %6'lık bir azalma meydana getirdiği sonucuna ulaşmışlardır (BROWN ve JACKSON, 1994: 116-117).

2.2. Politik-Ekonomik Dalgalanmalara İlişkin Modellerin Ortak Noktaları

Makroekonomik çalışmaların çoğunda, politik faktörler dışsal olarak verilir. Politik ve ekonomik faktörlerden birinin diğerini nasıl etkilediği önemli bir konudur (NORDHAUS, 1997a: 41).

Politik-ekonomik dalgalanmalar kuramı; temelde ideoloji ve değer-karar düşüncesi ile politikacıların halk desteğini artırmayı sağlayan politikaları üretme yoluyla gelecek seçimlerde oylarını maksimize etme istekleriyle sınırlıdır. Politikacılar, seçim başarısı için ekonomik şartların öneminin farkındadırlar ve bu nedenle seçim zamanında elverişli şartlar meydana getirmek için makro politikaları harekete geçireceklerdir (MUSGRAVE ve MUSGRAVE, 1989: 105).

Bunların ötesinde kuram, ekonomik olaylardaki pasif ve dışsal dalgalanmalardaki değişimlere cevap vermesine karşın, oylarını maksimize etmek isteyen hükümetlerin hareketleri fiyat, çıktı ve istihdam düzeyindeki dalgalanmalara neden olacaktır. Diğer bir ifadeyle, hükümetlerin hareketleri içsel olacaktır. Çünkü oy potansiyelini artırmak amacı ile verilen politik kararlar enflasyon ve işsizlik arasındaki değişim oranının politik araç olarak kullanılmasına neden olacaktır. Böylece politik araçların seçimi dalgalanmalar meydana getirecektir.

Politik-ekonomik dalgalanmalara ilişkin olarak yapılan çalışmaların hareket noktası olarak sayılabilecek beş soru kümesi, yapılan çalışma için önem taşımaktadır (NORDHAUS, 1997a: 41). Politik-ekonomik dalgalanma çalışmalarının ortak soru kümeleri,

Seçmenler: Hükümetin seçim davranışı nedir? Seçim davranışında, ekonomik olaylar seçmenlerin kafasını karıştırır mı? Seçmenler rasyonel ve çok bilgili mi, yoksa irrasyonel ve az bilgili midirler? Seçmenler geçmişe bakarak mı, yoksa ileriye bakarak mı kararlarını vermektedirler?

Partiler: Politik liderleri veya partileri motive eden unsurlar nelerdir? Politik partiler oylarını maksimize etmeye çalışan ve fırsatçı mıdır veya seçim çevrelerine hizmet ederek, sosyal ve ekonomik amaç kümesini ideolojik olarak mı takip ederler?

Ekonomik yapı: Ekonominin yapısı nedir? Partilerin almış oldukları politik kararlar, ekonomik sonuçları etkilemekte midir, yoksa etkilememekte midir? Politik araçların en önemlileri nelerdir? Bu politik araçları kim veya kimler kontrol eder?

Şoklar: Politik ve ekonomik şoklar nelerdir? Şoklar içsel mi yoksa dışsal mıdır?

Yeterlilik: Partiler tüm olarak amaçlarını mı takip etmektedirler yoksa onların etrafında mı hareket etmektedirler? Seçmenleri memnun edici davranışlar mı sergilemektedirler, yoksa ideolojik amaçlarını mı gerçekleştirmektedirler?

Politik-ekonomik dalgalanmalara ilişkin olarak yapılan çalışmalar, bu beş soru grubunu farklı şekillerde ele alarak incelemişlerdir. Bu soru gruplarının ilk ikisi, seçmenlerin rasyonelitesi ve partilerin davranışı ile ilgilidir. Birinci soru grubu, politik-ekonomik dalgalanmalar literatüründeki anlaşmazlıkların ortak noktasını oluşturmaktadır. Çünkü, seçmenler parti platformu hakkında rasyonel beklentilere sahipse dalgalanma da farklı olacaktır, eğer seçmenler rasyonel beklentilere sahip değillerse, dalgalanmanın şiddeti farklı olacaktır. Eğer seçmenler ileri düzeyde rasyonel ise, elde ettikleri tüm bilgileri kullanacak ve partilerin gelecek performanslarını değerlendireceklerdir.

Politik-ekonomik dalgalanmalara ilişkin olarak yapılan çalışmaları bir diğer sorunu, partilerin fırsatçı ve ideolojik olup olmamaları ile ilgilidir. Eğer partiler, geçmiş durumu hesaba katmaksızın, seçilme olasılığını maksimize edecek politikalar tercih ediyorsa, partilerin fırsatçı olduğu ifade edilir. Eğer partiler, politik popülaritelerini veya iktidar kazançlarının ölçüsüne bağlı olmaksızın, belirli ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşacak politikalar izliyorlarsa, bu partilerin ideolojik olduğu ifade edilir (NORDHAUS, 1997a: 42). Yapılan birçok politik-ekonomik dalgalanma modeli seçmenlerin ileri bakışlı olmaktan çok geriye bakan ve seçimlerle ilgili olarak az bilgiye sahip oldukları varsayımından hareket etmektedir.

3. POLİTİK-EKONOMİK DALGALANMALARA İLİŞKİN MODELLER

Bu bölümde, politik-ekonomik dalgalanmalara ilişkin beş önemli modele yer verilecektir. Modellerin herbiri, özel ve politik-dalgalanmaların sonuçları hakkında yapılan varsayımlara odaklanmıştır.

3.1. Model 1: Fırsatçı Dalgalanma

Sistematik olarak incelenecek olan yaklaşımların ilki, oylarını maksimize etmek isteyen partiler ve rasyonel olmayan seçmenler kombinasyonudur. Bu modelde, seçmenler, geçmişle ilgili olarak iktidar partisini değerlendirmektedir. Seçmenler, geleceğe yönelik performansla ilgili olarak bilgi edinme gayreti içindedirler. Bununla beraber, hükümet, gelecek seçimlerde oylarını maksimize edecek ekonomi politikalarını seçerler. Bu model, işsizlik ile enflasyon arasındaki tercihi analiz etmektedir. Bu modelin iki önemli varsayımı vardır: i) Partiler, seçim öncesi dönemlerde ekonomiyi canlandırırlar; seçim sonrası dönemde ise, anti-enflasyonist politikalar uygulurlar; ii) Seçmenlerin, partileri geçmişe göre değerlendirmesi nedeni ile politik sistem, kısa dönem ufkuna bağlı olarak işlemektedir.

3.2. Model 2: İdeolojik Dalgalanma

Douglas Hibbs tarafından geliştirilen ikinci model, enflasyon ve istihdam ile politikanın etkileşimini incelemektedir. Hibbs'in modelinde, partiler ideolojik olarak tanımlanmaktadır (örneğin, sağ, sol). Hibbs, sağ kanattaki partilerin, düşük enflasyonu yüksek işsizliğe tercih ettiğini belirtirken; sol kanattaki partilerin, düşük işsizliği yüksek enflasyona tercih ettiğini ifade etmektedir. İdeolojik dalgalanmada, seçimleri kazanarak iktidara gelen parti, değişen ekonomik politikaları tekrar seçilmek için çıkarları için kullanmayacaktır. Politik-ekonomik dalgalanmalar, seçmen dalgalanmalarında daha çok değişen iktidar partisinin ideolojisine bağlı olarak açıklanmaktadır.

3.3. Model 3: İleri Düzeyde Rasyonel Seçmenler

Politik-ekonomik dalgalanmalar, kuramına yöneltlen eleştirilerden biri, ileri düzeyde rasyonel seçmen varsayımındaki yaklaşımdan ileri gelmektedir. İleri düzeyde rasyonel seçmenler, partiler kadar bilgiye sahiptirler, ileri görüşlüdürler ve hafızaları güçlüdür. Böyle bir durumda, partiler, partizan vaatlerle ekonomiyi çıkarları doğrultusunda kullanamayacaktır. Sonuç olarak, rasyonel ve fırsatçı partiler, ekonomiyi çıkarları için kullanmaya teşebbüs etmeyecek ve politik-ekonomik dalgalanmaya yol açmayacaktır. Bu model, tümüyle partilerin ve seçmenlerin ileri düzeyde rasyonel olmalarına dayanmaktadır.

3.4. Model 4: Politik Sistemlere Dışsal Şoklar

Mevcut modellerde ekonomik şoklar ya politik sistemden ya da açık bir kaynak olmaksızın meydana gelmektedir. Alternatif bir yaklaşım, şokların dışsal olaylara bağlı olarak meydana geldiğini vurgulamaktadır. Örneğin, kötü hava koşulları tümüyle dışsal bir şoktur. Bu varsayım altında; fırsatçı partiler dikkate alındığında, politik sisteme tepkiler seçmenleri rasyonalitesine bağlı olacaktır. Bununla beraber, şoka karşı geliştirilecek politikalar, iktidardaki partiden bağımsız olarak uygulanacaktır.

İdeolojik partilerin varlığı durumunda ise, politik sisteme ilişkin meydana gelecek tepki çok karmaşıktır. Parti şokla mücadele etmeye çalışırken, rasyonel seçmen kendi isteği ile bu şoka karşı verecektir. Örneğin; depresyon sol kanattaki partilere fayda sağlarken, enflasyonla ilgili bir şok muhafazakar partilere fayda sağlamaktadır. Bunda dolayı, dışsal şokları, politika ve iktidarda bir değişiklik izleyebilir.

Politik-ekonomik dalgalanmalara ilişkin hiçbir çalışma, politik arenada partilerin rolü üzerinde dışsal şokların etkisini belirlememiştir. Ancak bu konuda fikir vermesi açısından üç konu önemlidir. Bunlardan birincisi, seçmenlerin şoklara olduğu gibi dışsal şoklara da tepki vermesidir. 1970'li yıllar boyunca kendisini hissettiren petrol ve yiyecek şokuna seçmenlerin tepkisini talep enflasyonundan ayırmak zordur. İkincisi, dışsal şokların parti popülaritesi üzerindeki etkisinin iktidar partisine bağlı olmadığı görülmektedir. Enflasyon ya da işsizliğin arttığı dönemlerde, seçmenler muhafazakar ve liberal partileri beğenmezler. Üçüncüsü, iki petrol şoku boyunca meydana gelen rejim değişimlerine ilişkin yapılan bir çalışma, muhafazakar hükümetler yönünde otomatik bir değişimin meydana gelmediğini göstermektedir. İki petrol şokunu izleyen dönemde 11 OECD ülkesinde rejim değişikliği meydana gelmiştir. Bu rejim değişikliklerinin 4'ünde sol partiler, 7'sinde ise muhafazakar partiler yönetime gelmiştir.

3.5. Model 5: Yeterlilikteki Farklılık

1988 yılında ABD’de yapılan başkanlık seçimlerine aday olan Dukakis’in, “Bu seçim ideolojik değil, yeterliliğe ilişkindir.” sözü, bu modelin temelini oluşturmaktadır. Bu düşünce, popüleriteye ve seçimlere ilişkin olarak seçmenlerin kararlarını, partilerin ideolojisinden çok yeterliliklerine ilişkin düşüncelerine göre vereceklerini ileri sürmektedir.

Yeterlilik, bir partinin ekonomik etkinliği kullanmadaki beceri ölçüsüdür. Yeterlilik, partinin ekonomik yapıya ilişkin elde edilebilecek en iyi bilgiyi elde etmesine ve bu bilgiyi etkin olarak kullanmasına bağlıdır. Yukarıda yer verilen dört modelde de partilerin tam yeterliliğe sahip oldukları varsayılmıştır. Bu modellerde partiler, fırsatçı, rüşvet alıcı veya ideolojilerinde inatçı olsalar dahi, ekonomik kaynakları etkin olarak kullanmaktadırlar.

Modelde, politik davranışı ve seçmen değerlendirmesini motive eden unsur, partilerin yeterliklerindeki farklılıktır. Bu nedenle seçmenler, farklı ideolojilerinden çok, yeterlik düzeyindeki farklılıklarına bağlı olarak partiler arasında tercih yapacaklardır. Farklı yeterlikleri karşılaştıran bir model Rogoff ve Sibert tarafında geliştirilmiştir. Diğer bir çalışma da Schutze tarafından yapılmıştır. Yapılan çalışmada, parti politikasına ilişki tercihleriyle uyumlu modeller uygulayan partiler ile gerçeğe uygun olmayan modeller uygulayan partiler üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın sonucunda, her iki durumda da, yeterliğe sahip olmayan partilerin elde edilen bilgileri kullanmada başarısız olduğu ortaya konulmuştur.

ABD verileri politik-ekonomik dalgalanmaları doğrular niteliktedir. 1969-1972, 1982-1984 ve 1988 yılları politik-ekonomik dalgalanmalar kuramını doğrulamaktadır (DORNBUSCH ve FISCHER, 1990: 584). Yine, Bush iktidarının bitişi de kuramı doğrular niteliktedir. Çünkü, Bush, genişletici politikaları uygulamakta çok geç kalmış ve 1992’nin son üç ayında ekonominin canlanmasını sağlamışsa da, bu seçmenleri ikna etmemiştir.

3.6. Politik Dalgalanmalar Kuramının Geçerliliğini Sınırlayan Unsurlar

Politik-ekonomik dalgalanmalar kuramının geçerliliğini azaltan bir kısım unsurlar vardır. Bunlar (DORNBUSCH & FISCHER, 1990: 584): i) İktidarlar, ara dönemlerdeki seçimlerde dolayı ekonomik dalgalanmaları tam olarak kullanmayabilirler; ii) İktidarlar, daralmaları ve genişlemeleri kamuoyunun tepkilerinden çekinerek, açıkça seçimlere göre ayarlamaya razı olmayabilirler ya da cesaret edemeyebilirler. Politikacılar, makroekonomik politikaları, açıkça çıkarları doğrultusunda yürüttükleri izlenimini vermek riskinden çekinebilirler; iii) Petrol şokları ve savaşlar gibi dışsal şoklar, seçimlere ilişkin olarak hazırlanan politikaların uygulanmasına izin vermeyebilir; iv) Yöneticiler, bütün mali ve parasal araçları kontrol edemezler; v) Eğer seçmenler rasyonel ise, rasyonel beklentiler kuramına

uygun olarak, seçimlere göre ayarlanmış genişletici para politikaları, beklenen reel etkileri yapmayacak, sadece enflasyona neden olacaktır.

Yukarıda sayılan nedenlerle, seçimlerle uyumlu dalgalanmalar düzenli olarak gözlemlenmeyebilir. Bu durum, politik-ekonomik dalgalanmaların tümüyle geçersiz olduğu anlamına gelmez. Elbetteki, her iktidar, seçim zamanında azalan bir enflasyon ve güçlü bir biçimde genişleyen bir ekonomiyi arzular. Bu konuda bazıları yeterliliğe sahip veya şanslıdır ve yeniden seçilirler. Bazıları ise, daha az yeterliliğe sahip veya şanssızdırlar ve seçimi kaybederler.

4. POLİTİK-EKONOMİK DALGALANMALAR VE TÜRKİYE

Politik-ekonomik dalgalanmalara ilişkin olarak yapılan çalışmaların temel hareket noktası, gelişmiş ülkelerde belli ölçüde geçerliliği olan Phillips eğrisidir. Phillips eğrisi, enflasyon ile işsizlik arasındaki değişik kombinasyonları göstermektedir. Phillips eğrisi üzerindeki hareketlenmeye bağlı olarak, enflasyonun azalması halinde işsizlik artarken, işsizliğin azaldığı durumda da, enflasyon artmaktadır. Bu ilişkinin geçerliliği halinde, ekonomi politikalarını belirleyenlerin önünde çeşitli enflasyon-işsizlik kombinasyonları olacaktır.

Gelişmiş ülkelerde belli düzeyde geçerliliği olan çoğu ekonomik kuram gibi, Phillips eğrisinin ortaya koyduğu değişimin Türkiye için geçerliliği tartışılabilir. Politik-ekonomik dalgalanmaların Türkiye'deki görünümüne bu sebeplerden ötürü, öncelikle Phillips eğrisinin Türkiye için geçerliliğinin tartışılması ile başlanacaktır. Bu amaçla, politik dalgalanmaları açıklamada kullanılan büyüme oranı, işsizlik ve enflasyon oranları gibi makroekonomik göstergeler, Türkiye için, 1983-1995 dönemi Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo-1'den de görüleceği gibi, Türkiye'de enflasyon ve işsizlik oranlarına ilişkin kombinasyonlar Phillips eğrisinin ifade ettiği gibi ters yönlü bir ilişki göstermemektedir. Türkiye'de 1983, 1987, 1988, 1991, 1992, 1993 yıllarında enflasyon oranı arttığı halde işsizlik oranı düşmemiş, aksine artmıştır. 1986, 1989, 1990, 1993, 1995 yıllarında ise, hem işsizlik hem de enflasyon oranı düşmüştür. Bu verilerden hareketle, politik-ekonomik dalgalanmalar kuramını, Türkiye açısından işsizlik ve enflasyon arasındaki değişimlerle test etmek mümkün görünmemektedir. İşsizlik oranlarının sağlıklı olduğu ve yerine büyüme oranlarının kullanılabileceği varsayımından hareket edilecek olursa, işsizlik ve büyüme oranı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Okun kanunundan yararlanılması gerekmektedir. Okun kanununa göre, büyüme oranı trend değerinin üzerine çıktığında, işsizlik oranı düşecektir. Okun yaptığı ölçümlerde, büyüme oranında %5 puanlık bir artışın işsizlikte %1 azalmaya yol açacağı hesaplanmıştır. Bu hesaplamada

kullanılan formül: $\Delta u = -0.4 (y^* - 2.5)$. Bu formülde; Δu , işsizlik oranındaki değişmeyi; y^* , büyüme oranı ve 2.5 ise, büyüme trendini temsil etmektedir (DORNBUSCH ve FISCHER, 1990: 18). Türkiye için, yukarıdaki veriler kullanılarak hesaplanan büyüme trendi %4.58 olarak kabul edildiğinde, Okun kanunun geçerliliği incelenecek olursa, 1986, 1987, 1988, 1990, 1994, 1995 yılları için büyüme ve işsizlik oranları arasındaki ilişki Okun kanununa uyarken, 1983, 1984, 1989, 1992 yıllarında bu ilişkinin geçerliği olmadığı görülmektedir. Bu verilere göre, bu ilişkinin Türkiye şartlarında pek geçerli olmadığı ifade edilebilir.

Sonuç olarak; işsizlik, büyüme ve enflasyon gibi temel makroekonomik değişkenlerdeki gelişmelerle, Türkiye için, politik-ekonomik dalgalanmaları test etmek olanağı yoktur. Bu nedenle, politik-ekonomik dalgalanmaları açıklamak amacı ile, seçimlerin ekonomik istikrarsızlıklar ve kamu kesiminin genişlemesi üzerindeki etkileri farklı değişkenler yardımı ile açıklanmaya çalışılacaktır.

TABLO-1 : Türkiye’de 1983-1995 Dönemine İlişki Bazı Makroekonomik Değişkenler

YILLAR	İŞSİZLİK ORANI ¹	ENFLASYON ORANI ²	BÜYÜME ORANI ³
1983	16.1	30.5	4.2
1984	16.1	50.3	7.1
1985	16.3	43.2	4.3
1986	15.8	29.6	6.8
1987	15.2	32.0	9.8
1988	16.8	70.5	1.5
1989	15.0	63.9	1.6
1990	14.5	52.1	9.4
1991	14.9	55.3	0.3
1992	15.4	62.1	6.4
1993	15.2	58.3	8.1
1994	16.6	120.7	-6.1
1995	14.2	89.0	7.6

¹ Çeşitli yıllara ait DPT Temel Ekonomik Göstergelerden derlenmiş olup, açık işsizlik ve eksik istihdamın toplamını göstermektedir.

² Enflasyon oranları toptan eşya fiyatlarındaki yıllık ortalama yüzde değişimleri göstermekte olup, DİE’nin Toptan Eşya ve Tüketici Fiyatları Aylık Bültenlerinden derlenmiştir. 1983-187 yılları arasında 1981=100 bazlı endeks kullanılmıştır. 1988-1995 yılları içinse, 1987=100 bazlı endeks kullanılmıştır.

³ Çeşitli yıllara ait DPT Temel Ekonomik Göstergelerden derlenmiştir.

Bu değişkenlerden birincisi, seçim yıllarında ve özellikle de seçim öncesi ve sonrası dönemlerde kamu toptan eşya fiyatları ile ekonomi genelindeki fiyatlar arasındaki etkileşimdir. Çalışmada kullanılacak ikinci

değişken, KİT'lerin kar/zararlarıdır. Çünkü, politik-ekonomik dalgalanmalar çerçevesinde konu ele alındığında, seçim dönemlerinde karların azalması ve zararların artması beklenebilir. Ancak konuya ilişkin aylık verilerin bulunmaması nedeniyle, ortaya çıkan sonuçlar ileri sürülen varsayımlarla uyum içerisinde olmayabilir. Üçüncü değişken ise, kamu kesimindeki personel sayısıdır. Çünkü, seçimlerin kamu kesiminin genişlemesine yol açtığı şeklindeki genel öngörüye göre, seçim yıllarında personel sayısının artması beklenmektedir. Yapılan çalışmada kullanılacak dördüncü değişken, konsolide bütçe yatırım harcamaları ile kamu kesimi personel harcamalarıdır. Çünkü, seçimlerin hemen öncesinde kamu görevlilerinin ücretlerinde yapılan artışlar ve girişilen ya da hızlandırılan kamu yatırımları ekonominin genel akışını etkilemektedir.

Bu değişkenlerden hareketle gerek milletvekilliği gerekse yerel seçimler Türk ekonomisini nasıl etkilemiştir? Alınan politik kararlar ekonomik yaşamı, politik-ekonomik dalgalanmalar kuramındaki gibi etkilemiş midir? Bu soruları cevaplamaya geçmeden önce Türkiye'deki seçim yıllarının belirtilmesi ile analize başlanacaktır. Çalışmada kullanılan tüm istatistikler ekte verilmiştir. Türkiye'de 1965 yılından beri; 1965, 1969, 1973, 1977, 1983, 1987, 1991 ve 1995 yıllarında milletvekilliği seçimleri yapılmıştır. Aynı dönem itibarı ile, 1968, 1973, 1977, 1984, 1989 ve 1994 yıllarında da yerel yönetim seçimleri yapılmıştır. Yapılan çalışmada, verilerin yetersiz olması nedeniyle, bu seçimlerin her biri analiz edilmemiştir. Bundan dolayı çalışmada, istatistiki veriler açısından daha güvenilir olduğuna inanılan 1980 sonrasına ilişkin veriler kullanılmıştır. Çalışmanın bu dönemden itibaren ele alınmasındaki diğer bir neden, 1980 sonrası dönemden itibaren istatistiki verilerin daha kısa aralıklarla hesaplanmaya başlanmış olmasıdır. Bu noktadan hareketle, ele alınacak ilk seçim 1984 yerel yönetimler seçimidir. İnceleme açısından ilk dönem olarak 1983 seçimlerinin alınmamasındaki sebep, bu dönemde iktidarın sivillerden oluşmamasıdır. Çünkü, bu durumda politik-ekonomik dalgalanmalara ilişkin davranışların ortaya çıkması için bir gerekçe yoktur.

4.1. Milletvekilliği Genel Seçimleri ve Politik-Ekonomik Dalgalanmalar

4.1.1. Kasım 1987 Milletvekilliği Genel Seçimleri

Bu seçim sonucunda iktidar olan Anavatan Partisi, oy oranındaki düşüşe karşın daha fazla milletvekili çıkararak tekrar iktidar olmuştur. Partinin, önceki iktidarı döneminde makul sayılabilecek bir enflasyon oranı (1983-1987 ortalaması %38.5) ve oldukça iyi bir büyüme oranı (aynı dönem için ortalama %6.98) yakalaması bu seçimlerdeki kısmi başarısının bir nedenidir. Aynı yıl konsolide bütçe personel sayısında yaklaşık 46.000 kişilik artış olmuştur. Bu artış değeri önceki yıllardan pek farklı olmamasına karşın,

kişi başına ortalama personel giderinde %58 artış meydana gelmiştir. Aynı dönem için enflasyon oranının %32 olduğu dikkate alınırsa, seçim döneminde kamu görevlilerinin reel ücretlerinde bir artış olmuştur. Aynı yıl, kamu yatırımlarında da enflasyon oranında artış meydana gelmiştir. Ancak, bir önceki yıla göre yatırımlar personel harcamalarının altına düşmüştür. Seçim öncesi ve sonrası dönemlerde enflasyon oranları düşük bir seyir izlemesine karşın, bu birkaç aylık dönemlerin ardından KİT ürünlerine büyük zamlar yapılmıştır. Seçimi izleyen yılın ilk aylarında, özel sektördeki fiyat artışları kamu kesiminin önüne geçmiş ve seçimlerden sonra, seçim öncesinde bozulan nispi fiyat yapısı düzeltilmiştir. Aynı şekilde, seçim yılında gerek yerel yönetimlerin yatırımları gerekse özel idare yatırımları artmıştır. Konsolide bütçe açığı da bir önceki yıla göre, iki kattan fazla artmıştır. Bu, o dönem için öngörülen açığın iki buçuk katıdır.

4.1.2. Ekim 1991 Milletvekilliği Genel Seçimleri

İktidardaki partinin önemli oranda oy kaybettiği, muhalefet partilerinden hiçbirinin tek başına iktidara gelemediği seçimlerde, iktidara Doğru Yol Partisi ile Sosyal Demokrat Halkçı Partinin kurduğu koalisyon hükümeti gelmiştir. Bu seçim öncesinde de, iktidar tipik davranışlarını sergilemiş; seçim öncesinde KİT zamlarını ertelemiş ve başta işçiler olmak üzere kamu personelinin ücretlerine yüksek oranlarda zamlar yapmıştır. Seçim yılında iktidar kamu yatırımlarını hızlandırmış, yerel yönetimlerde de muhalefet tüm imkanları zorlayarak yatırımlarını hızlandırmıştır. Bu dönem içerisinde, iktidar partisi de yerel düzeydeki yatırımlarını özel idareler yolu ile artırmıştır. Seçim yılında ve onu izleyen yıl kamu personeli sayısında da önemli artışlar meydana gelmiştir. Seçim yılında, bütçe açığı bir önceki yıla göre, üç kat artmıştır. Büyüme oranı bir önceki yıl oldukça yüksek gerçekleşse de, seçim yılında sıfıra yakın olmuştur. Bu gelişme de iktidarın oy oranındaki azalmanın nedenlerinden birisi olmuştur.

4.1.3. Aralık 1995 Milletvekilliği Genel Seçimleri

Her seçim döneminde olduğu gibi, Aralık ayında yapılan bu seçimler öncesinde de KİT zamları ertelenmiş ve ertelenen zamlar yeni iktidara bırakılmıştır. Nitekim, 1996 yılı başında kamu ürünlerinin fiyatlarındaki %14.5 oranındaki artışlar bu ifadeyi doğrulamaktadır. Seçim öncesi döneme göre, enflasyon oranında da artışlar daha da bir hız kazanmıştır. Bu seçimden önce de, kamu personeli ücretlerine yaklaşık %60 oranında zam yapılmıştır. Bu arada bütçe açıkları da artık baş edilemez duruma gelmiştir.

4.2. Yerel Yönetimler Genel Seçimi ve Politik-Ekonomik Dalgalanmalar

4.2.1. Mart 1984 Yerel Yönetimler Genel Seçimi

Bu seçimlerde, Kasım 1983’de iktidara gelen Anavatan Partisi belediyelerin çoğunda da yönetime gelmiştir. Fiyat hareketlerine bakıldığında, iktidar partisinin KİT ürünlerinin fiyatlarına pek müdahale etmediği, ancak seçimlerden sonra oldukça yüksek oranlı zamlar yaptığı (Mart 1984 kamu tefe değişim oranı %11.2) görülmektedir. Gerçi iktidarın felsefesi, KİT ürünlerinin fiyatlarını zarar etmeyecek, hatta kar getirecek tarzda ayarlamaktı. Ancak, bu ayarlamaların seçim sonrasında olması politik-ekonomik dalgalanmaların öngörüsünü doğrulamaktadır. Kamu kesiminde izlenen bu politikaya bağlı olarak, özel sektörde de fiyat artışları meydana gelmiştir.

Aynı yıl, konsolide bütçe personel sayısındaki 85.000, yerel yönetim kadrolarında ise 12.000 kişilik artışlar meydana gelmiştir. Aynı dönem için KİT personel sayısında ise, yaklaşık 67.500 kişilik bir artış meydana gelmiştir. Bu değişimlerin büyük bir kısmı seçim sonrasında gerçekleşmiş olsa da, politik kararlardan ayrı düşünmek mümkün değildir.

4.2.2. Mart 1989 Yerel Yönetimler Genel Seçimi

İktidardaki Anavatan Partisinin büyük yara aldığı seçimlerde, ana muhalefetteki Sosyal Demokrat Halkçı Parti ülke genelinde belediyelerin çoğunda yönetime gelmiştir. Sosyal Demokrat Halkçı Partinin bu başarısındaki en önemli etken, 1988-1989 yıllarında enflasyonun önceki yıllara göre iki kat artması ve bunun paralelinde gelir dağılımının iyice bozulmasıdır. Aynı yıllarda büyüme oranları da %1.5 puan seviyesinde kalarak, 80 sonrası dönemdeki en düşük oranlar olmuştur. Yani, o döneme kadar iktidar partisinin, “pastayı bölüştürmeden önce büyütelim” felsefesi başarısızlığa uğramıştır. Ancak bu dönemde de iktidar partisi kamu ekonomisini genişleten uygulamalarında vazgeçmemiştir. Personele %100’leri aşan zamlar yapılmış ve aynı yıl bütçe açığında da büyük artış olmuştur.

Yerel yönetimlere ilişkin olarak yapılan seçimlerde iktidar partisinin oy kaybetmesine neden olan diğer bir neden, seçimden iki ay önce yapılan KİT zamlarıdır. Gerçi seçimlerden önceki iki ayda enflasyon oranı düşük tutulmuşsa da, seçmenin hafızasının o kadar kısa vadeli olmadığı gözlenmiştir. Bu dönemde, özel idarelerin yatırımlarında artış meydana geldiği halde belediye yatırımlarında azalmalar meydana gelmiştir. Bundaki

en büyük faktör ise, iktidar partisi ile yerel yönetim idarelerinin çoğunun yönetimine muhalefet partilerinin hakim olmasıdır.

4.2.3. Mart 1994 Yerel Yönetimler Genel Seçimi

İktidar ortaklarının birinin yarı yarıya oy kaybettiği 1994 yerel seçimlerinde de, seçim öncesi dönemde KİT zamları ertelenmiş ve seçimlerden hemen sonra uygulamaya konulan istikrar programı ile dönemin iktidarı kamu fiyatlarında aylık %57'yi bulan artışlar yapmıştır. Bu arada, KİT'ler zararlarını katlamaya bu dönemde de devam etmişlerdir. Seçim döneminde belediye ve özel idarelerinin yatırımlarında da önemli artışlar meydana gelmiştir.

5.SONUÇ

Politik kararlarla ekonomi politikası kararları arasındaki etkileşimi inceleyen politik-ekonomik dalgalanmalar kuramı, ekonomik dalgalanmaların seçimlerin zamanlamasını yansıttığını ileri sürmektedir.

Politik-ekonomik dalgalanmalar kuramına, politikacılar iktidarın ilk yıllarında işsizliği artıran ve enflasyonu düşüren politikalar uygulamaktadır. Bu daralmanın gerekçesi olarak; bir önceki yönetimin uygulamaları gösterilir. Seçim yaklaştıkça enflasyonu çok fazla artırmayan, ancak işsizliğin düşmesini sağlayacak genişletici politikalarla iktidar partisi, seçmenlerin kararları üzerinde etkili olmaya çalışır.

Kısaca, batı ekonomilerinde bu şekilde incelenen politik-ekonomik dalgalanmaların, temel öngörüsü olan işsizlik ve enflasyon verilerini kullanarak, kuramın Türkiye için test edilebilir ancak uygun olmadığı anlaşılabılır. Çünkü, Türkiye için enflasyon ve işsizlik hükümetlerce kontrol edilebilen ve seçimlere göre yönlendirilebilen değişkenler olma özelliklerine sahip değildir. Bu nedenle yapılan çalışmada kullanılan değişkenler ve ortaya konulmaya çalışılan siyasal parti davranışları politik-ekonomik dalgalanmaların Türkiye açısından da büyük ölçüde geçerli olduğu izlenimini vermektedir. Yapılan bu sınırlı çalışma ile analiz edilebildiği kadarıyla, seçimlerin kamu kesiminin genişliği ve ekonomideki istikrarsızlıklarla yakın bağlantısının olduğu ortadadır.

ABSTRACT

The theory of political business cycle examines the relations between economic policy and political decisions. According to the theory of political

business cycle, business cycle mirrors election timetable. This paper is composed of three chapters. In the first and second chapters, general information about the theory of political business cycle is given. Third chapter examines the validity of the theory for the politic-economic structure of Turkey.

EK - 1: Kamu Kesimine İlişkin Bazı Göstergeler

Yıllar	Tefe ¹ % Değişim	Kamu Tefe ¹ % Değişim	Kon. Büt. Açığı Milyar TL.	Kon. Büt. Yat. Har. Milyar TL	Kon. Büt. Yat. Har. Milyar TL	Kon. Büt. Per. Sayısı ²
1983 ^m	30.5	27.2	219	560	671	1431479
1984 ^y	50.3	47.7	508	800	896	1518737
1985	43.2	53.8	513	1185	1275	1560934
1986	29.6	27.6	1158	1854	1840	1601143
1987 ^m	32.0	23.1	2346	2496	2996	1647135
1988	70.5	70.3	3859	3631	5053	1667141
1989 ^y	63.9	64.2	7503	5871	1239	1678540
1990	52.3	56.6	11782	9882	26465	1709159
1991 ^m	55.3	61.4	33317	19038	49291	1766454
1992	62.1	65.2	47328	32691	94076	1824684
1993	58.3	54.5	13104	57565	169510	
1994 ^y	120.7	125.4	145935	76778	272872	
1995 ^m	89.0	77.0				

m : Milletvekiliği genel seçim yılları

y : Yerel yönetimler genel seçim yılları

1: 1983-1987 arası 1981 bazlı, 1988-1995 arası 1987 bazlıdır.

2 : Genel ve katma bütçeli kuruluşlardaki işçi memur, sözleşmeli ve geçici bütün personeli içermektedir.

Kaynak: BÜMKO, Bütçe Gelir ve Gider Gerçekleşmeleri (1924 - 1995), Ankara, 1995.

EK - 2 : Toptan Eşya Fiyatları Endeksinde Aylar İtibarıyla Yüzde Değişmeler

G: GENEL, K:KAMU

Ay Yıl	1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992		1993		1994		1995	
	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K
1	-	-	4.8	3.6	4.5	4.8	3.6	1.6	6.9	5.8	7.2	11	4.4	2.1	4.6	5.4	11	15	5.0	3.8	5.3	5.6	8.4	6.6
2	3.4	3.2	4.7	4.7	2.0	1.6	2.2	2.5	6.2	3.8	3.6	0.9	4.6	1.9	5.3	4.4	5.3	1.1	5.3	2.8	10	6.8	7.0	6.1
3	3.3	2.3	5.4	2.6	1.3	0.1	3.5	1.9	6.9	7.1	3.7	2.8	4.2	4.1	4.9	2.6	4.3	1.6	4.7	1.7	8.5	3.6	6.1	4.3
4	8.8	11	2.3	2.9	1.9	1.2	2.6	1.2	4.5	6.0	5.3	4.2	2.4	2.6	5.4	3.2	2.1	8.8	2.6	1.2	32	55	3.9	3.9
5	6.9	3.7	2.2	9.1	1.6	0.3	4.8	1.6	1.3	0.9	4.5	4.7	1.5	0.8	2.9	6.0	0.7	1.8	2.9	6.5	8.9	5.3	1.7	2.9
6	4.7	5.5	-1	1.2	0.9	0.8	0.5	1.0	0.8	1.0	3.2	4.7	1.5	2.0	1.4	1.8	0.3	3.2	2.3	5.9	1.9	0.3	1.3	2.7
7	-0.1	2.6	0.5	2.6	1.2	1.3	1.7	3.1	2.7	3.0	5.2	11	1.7	1.4	2.2	3.2	1.8	5.4	4.7	4.3	0.9	2.2	2.4	2.5
8	3.2	4.1	1.8	1.2	0.2	0.2	2.8	1.5	3.4	3.5	2.6	1.3	4.4	6.0	4.7	9.1	4.8	5.3	3.8	4.3	2.7	4.1	2.9	1.4
9	2.3	4.0	2.7	0.9	2.2	1.0	2.1	1.4	4.6	2.6	2.5	2.6	5.8	12	4.4	2.6	6.3	5.2	4.0	5.1	5.4	2.0	4.8	2.2
10	3.3	3.5	4.9	2.6	3.9	5.1	3.5	1.3	4.8	5.4	2.8	2.2	4.6	8.1	3.5	1.3	5.6	4.8	3.6	2.8	6.9	2.8	4.4	1.8
11	3.7	4.9	3.1	2.9	1.5	1.3	2.8	1.4	5.5	2.4	4.2	5.4	2.8	1.4	3.9	1.6	3.5	2.3	6.4	4.2	6.4	4.1	4.3	2.8
12	1.7	2.7	1.9	3.2	0.9	0.7	11	21	4.1	3.6	4.9	7.3	2.5	1.3	4.4	5.0	3.6	2.5	2.9	2.3	8.4	12	4.7	2.8

Kaynak: Bu veriler DİE'nin Toptan Eşya ve Tüketici Fiyatları Bültenlerinde hesaplanmıştır. 1987 ve öncesi yıllar için 1981=100, sonrası için 1987=100 bazlı endeksler esas alınmıştır.

EK - 3 : Yerel Yönetimlere İlişkin Veriler *

Yıllar	Personel Harcamaları (Milyar TL)		Yatırım Harcamaları (Milyar TL)	
	Belediye	Özel İdare	Belediye	Özel İdare
1883	79.9	2.2	37.5	25.7
1984	98.9	2.7	61.3	32.7
1985	160.4	3.7	153.5	53.5
1986	234.1	5.2	413.3	106.6
1987	381.4	8.1	716.0	185.7
1988	641.3	13.1	1117.6	323.6
1989	1341.4	33.1	830.5	610.7
1990	3230.3	73.3	1190.6	1015.9
1991	5876.6	130.3	2360.5	2047.8
1992	11282.6	240.3	5961.9	3671.2
1993	18695.5	421.8	14146.4	7036.1
1994	35727.7	808.9	24993.8	2016.7

* 1993 - 1994 yılları bütçe ödenekleri, diğer yıllar ise, fiili harcamalardır.

Kaynak: Çeşitli yıllara ait yerel yönetimlerin kesin hesap cetvelleri

EK - 4 : KİT'lere İlişkin Göstergeler

Yıllar	KİT'lerin Karları Milyar TL	Toplam Personel Sayısı	Personel Gid. Milyar TL	Sos. Güv. Kur. Per. Sayısı
1983		607292	1084.0	
1984	871	674769	1491.0	54435
1985	1336	676485	2225.2	54356
1986	1215	707226	2881.	56583
1987	1435	726140	9238.7	55482
1988	1643	721135	18454.0	58042
1989	1773	712448	37946.7	58198
1990	- 2071	710386	67944.6	59415
1991	-23320	689642	148414.4	63215
1992	-40319	683474		63788
1993	46534	664699		64907
1994				
1995				

Kaynak: Çeşitli yıllara ait KİT Raporlarından derlenmiştir.

KAYNAKÇA

- ATKINSON Anthony B. ve STIGLITZ Joseph E. (1980), *Lectures on Public Economics*, McGraw-Hill International Edition, Singapur.
- BROWN C. V. ve JACKSON P. M. (1994), *Public Sector Economics*, 4.Baskı, Blackwell Publishers, Oxford.
- DORNBUSCH Rudiger ve FISCHER Stanley (1990), *Macroeconomics*, 5.Baskı, McGraw-Hill International Editions, Singapur.
- MORGAN Brian ve SHACKLETON JR. (1990), “The Ups and Downs of Business Cycles Theory”, *New Thinking in Economics*, Edward Elgar Publishing Ltd., İngiltere.
- MUSGRAVE Richard A. ve MUSGRAVE Peggy B. (1989), *Public Finance In Theory and Practice*, 5.Baskı, McGraw-Hill International Editions, Singapur.
- NORDHAUS William (1997a), “Alternative Approaches to The Political Business Cycles”, *Political Business Cycles (der. B. Frey)*, Edward Elgar Publishing, İngiltere.
- NORDHAUS William (1997b), “Political Business Cycles”, *Political Business Cycles (der. B. S. Frey)*, Edward Elgar Publishing, İngiltere.
- ROGOFF Kenneth ve SIBERT Anne (1997), “Election and Macroeconomic Policy Cycles”, *Political Buiness Cycles (der. B. S. Frey)*, Edward Elgar Publishing, İngiltere.
- SLOMAN John (1991), *Economics*, Harvester Wheatsheaf Prentice Hall, The University Press, Cambridge, 1991.